

Mitä tapahtui, milloin ja missä

MARIANNA LAIHO

Vuosikirjojen tarkoitus on tallentaa maailman tapahtumat ja ajan puheenaiheet sekä kertoa kansalaisille, mitä maailmassa tapahtui. Ensimmäinen Mitä Missä Milloin -kirja ilmestyi 49 vuotta sitten. Myöhemmin se on saanut rinnalleen muutaman kilpailijan.

Vuosikirja '99:n (kustantaja Gummerus) esipuheessa luonnehditaan kirjaa "kiehtovaksi tiedon aarreitaksi ainutlaatuisen värikkäässä ja näyttävässä muodossa". Mitä Missä Milloin -kirjaa mainostetaan "tuhdiksi lukupaketiksi ajankohtaisista tapahtumista, ilmiöistä ja puheenaiheista".

Mutta miten vuosikirjan toimituskunnat hahmottavat todellisuuden? Mistä ne tietävät, mitä maailmassa tapahtui vuonna 1998?

Mistäpä muualta kuin tiedotusvälineistä! Todellisuus vuosikirjoissa on jonkinlainen yhteenveto median juttuja.

Syvyys puuttuu

Vasta muutamana vuonna ilmestyneen Vuosikirja '99:n sisällöstä vastaa kolme ihmistä. He keräävät materiaalia päätoimisesti, ympäri vuoden. Pari ihmistä otetaan avuksi tarpeen mukaan. Lisäksi on taittaja ja kuvankäsittelijä.

Toimitustyö tehdään Graface Oy -nimisessä firmassa, joka sijaitsee Jyväskylässä. Päälähte on sanomalehti Keskisuomalainen, jonka kolumneista noukitaan näkökulmia tapahtumien raportointiin. Uutisia poimitaan myös Helsingin Sanomista, Aamulehdestä, tv-uutisista ja Internetistä. Joissakin taustoittavissa jutuissa käytetään Newsweekiä, Der Spiegelä, jonkin verran Suomen Kuvalehteä ja Tiede 2000-lehteä. Naisten lehtiä tai muita aikakauslehtiä ei seurata systemaattisesti.

Millä perusteella todellisuuskuva valitaan, Vuosikirja '99:n toimittaja Veikko Ahola.

– Se valitaan, mikä on tärkeää ja merkityksellistä?

Mistä tiedätte, mikä on tärkeää?

– Sitä on vähän vaikea määritellä... miten se on uutisoitukin, vaikka ei

se nyt aina mene palstamillimetrienkään mukaan. Pitemmällä aikavälillä kyllä näkee, mikä on ollut tärkeää. Toisaalta jostain on voitu puhua paljonkin, mutta jälkikäteen uutisointi tuntuu liioitellulta. Tästä on hyvä esimerkki Jugoslavian mielenosoitukset, joiden tulokset jäivät aika vähäisiksi saamaansa julkisuuteen nähden. Kirja tuo esiin sitä, mistä puhuttiin, eikä pelkästään taltioi aikaansa.

Onko tällä eroa; mistä puhutaan ja ajan taltiointi?

– Päiväkohtaisuudessa ei vielä näe välttämättä asioiden todellisia merkityksiä. Historian koulutuksen saaneena näen tällaisten vuosikirjojen ongelmana sen, että tietoja arvioidaan aika lyhyellä perspektiivillä. Ei ehditä päästä tarpeeksi syvälle. Silti kirja jää dokumentiksi tästä ajasta pitkäksi aikaa.

Millaisella muotilla jäsenlehte maailman tapahtumia?

– Kotimaan ja ulkomaan politiikka, talous, urheilu, kulttuuri ja viihde. Mukana ovat myös tilastoja näiltä alueilta. Toisaalta emme ole tehneet näistä mitään erillisiä osioita; urheilu-uutiset ovat vierekkäin ulkomaan uutisten kanssa kunkin kuukauden alla.

Onko muotissa jotain ongelmia?

– Valtajulkisuuden ulkopuolella olevat asiat jäävät syrjään. Niiden kerääminen vaatisi paljon enemmän työtä ja aikaa. Oma aikaa on aina vaikea arvioida. Isoja ja tärkeitä, pitemmän keston aiheita saattaa jäädä näkemättä.

Raportti toimittajien tekemisistä

Mitä Missä Milloin -kirja toimitetaan kustannusyhtiö Otavassa. Ulkopuolinen freelancetoimittaja kirjoittaa kirjan uutiskatsauksen. Hän toimittaa raakatekstin Otavaan, jossa sitä editoidaan ja siihen tehdään lisäyksiä. Uutiskatsaus kattaa neljänneksen sisällöstä. Kirjassa on myös kymmeniä artikkeleita ajankohtaisista aiheista, jotka käsittelevät muun muassa terveyttä, taloutta, kulttuuria ja ylipäättään eri alojen tieteitä.

Mistä tiedätte, mitä maailmassa tapahtuu, MMM-kirjan päätoimittaja Hannakatri Hollmén.

– Seuraamme tiedotusvälineitä. Otavan kolme toimittajaa käy läpi

(muun työnsä ohessa) lehtiä pitkin vuotta noukkien tärkeitä tapahtumia esiin.

Mitä tiedotusvälineitä käytätte?

– Otavan tietokirjaosastolle tulee melkein sata lehteä. Myös STT:n arkisto on käytössämme, seuraamme televisiota ja Internetiä. On selvää, ettemme seuraa pieniä paikallislehtiä, vaan isoja ja valtakunnallisia, koska kirjaa luetaan eri puolilla Suomea. Uutisaiheita poimitaan esimerkiksi

Pienet on piirit

Tiedotusvälineet eivät pohdi omaa osuuttaan todellisuuskuvan rakentajana: aiheiden ja lähteiden valitsijana ja näkökulmien muokkaajana. Ne eivät problematisoi – ainakaan julkisesti – tapaansa määrittää tärkeä vähemmän tärkeästä, eivätkä sitä tee vuosikirjatkaan. Kummatkin näkevät tai ainakin näennäisesti esittävät roolinsa tapahtumien ulkopuolisena tarkkailijana, niiden totuudellisenä kirjaajana. Maailma on ikään kuin tiedotusvälineiden tuolla puolen, olemassa juuri sellaisena, mediasta riippumatta.

Piiri pieni pyörii. Tiedotusvälineet ammentavat aiheitaan paljon toisiltaan, lähinnä valtamedioilta. Esimerkiksi ulkomaantoimituksissa seurataan tarkkaan Reutersin tai AP:n päivälistaa; mikä on tärkein uutinen siellä. Ja kas kummaa tärkein on tärkeintä myös Suomessa. Isojen tiedotusvälineiden esiin nostamat aiheet ja näkökulmat päätyvät myös vuosikirjoihin.

Jos päivälehdet ovat kertoneet uutissivuillaan esimerkiksi Paavo Lipposen häistä, häät päätyvät myös vuosikirjan uutissivuille. Jos aihetta olisi käsitelty vain naistenlehdissä, olisivatko häät korkeintaan mainittu vuosikirjan viihdeosastolla? Jos tutkija on ollut syystä tai toisesta esillä paljon tiedotusvälineissä, hänellä on hyvät mahdollisuudet määrittäjä alansa huipuksi, jolta pyydetään artikkeli myös vuosikirjaan.

Julkikset ovat julkikkisia – niin mediassa kuin vuosikirjoissa – ikäänkuin kansalaisten yhteisestä tahdosta. Julkkiksiksi ei kuitenkaan seuloitu kuka tahansa. Koska näyttävät kuvat ovat myynnin valtti, julkisuuden henkilön, varsinkin naisen, mutta yhä useammin nykyään myös miehen, on syytä täyttää esimerkiksi yleiset kauneusstandardit. Itse olen ollut parikin kertaa toimituksessa todistamassa tilannetta, jossa jutunteko kirjailijasta tai ohjaajasta päätetään hylätä, koska hänestä ei saa niin sanotusti hyviä kuvia.

Otavassa, jossa Mitä Missä Milloin-kirja toimitetaan, seulotaan uutisia ja aiheita artikkeleihin kiitettävän isosta materiaalmäärästä. Isojen päivä-, talous-, iltapäivä- ja aikakauslehtien lisäksi Otavassa seurataan muun muassa Tiede 2000 -lehteä, Kanavaa, Taide-lehteä, YK-liiton Maailmapyörää, Hiidenkiveä, Suomen Luontoa ja Kuluttaja-lehteä; tässä vain muutamia poimintoja saamastani listasta.

Toisaalta niin sanottua marginaaliväestön äänenkannattajat tai ”toisenlaiset” mielipidelehdet puuttuvat kokonaan, esimerkiksi Ydin-lehti, Muutoksen kevät, Seta-lehti, Naistutkimus, vanhusien, lasten, romanien, saamelaisten tai maahanmuuttajien asioita koskevat julkaisut; ylipäättään niiden ihmisryhmien, joiden ääni ei yleensä juuri julkisuudessa kuulu. Heistä kerrotaan vuosikirjoissa vain valtajulkisuuden suodattamana. Sanomalehtilistasta ei löytynyt mm. Kansan Uutisia tai Vihreää Lankaa.

isoista sanomalehdistä, Suomen Kuvalehdestä, Newsweekistä, Timesta ja kansainvälisistä uutisraporteista, kuten Keesing's Record of World Events ja Fact on File -raporteista.

– Ehkä MMM-kirja aika lailla raportoi sitä, mitä journalistit tekevät. Toisaalta mediajulkisuus ei ole ainoa, mitä seuraamme. Esimerkiksi Yliopistolehdestä näkee, mitä väitöskirjoja Suomessa ilmestyy vuosittain.

Miten valitsette artikkeleiden kirjoittajat?

– Noukimme heidät lehdistä ja televisiosta. Soittelemme myös yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin ja kyselemme jollekin tietylle aiheelle kirjoittajaa. Artikkeleita tekevät myös toimittajat.

– Suurin ongelmamme on se, että muutaman hengen ryhmän pitää seurata kaikkia mahdollisia alueita. Joudumme pohtimaan jatkuvasti sitä, millä kriteerillä mitäkin valitaan ja mikä on ja ei ole yleisesti merkittävää.

Mikä kriteerinne on?

– On noukittava se, mikä liikkuu ajassa. Uutiset ja julkisuus yleensäkin on nykyään hyvin henkilökeskeistä. Se näkyy MMM-kirjassakin.

Olette siis tavallaan pakotetut toimittamaan kirjaa tiedotusvälineiden tahdissa? Jos julkisuus henkilökeskeistyy, samoin käy vuosikirjan.

– Kyllä, mutta tietysti asiallisessa suhteessa. Jos media nostaa valtavasti esimerkiksi Linda Lampeniusta, ei MMM-kirjassa silti välttämättä kerrota joka kuukausi hänestä. Henkilön pitää tehdä jotain todellista ennen kuin hän pääsee näkyvästi mukaan.

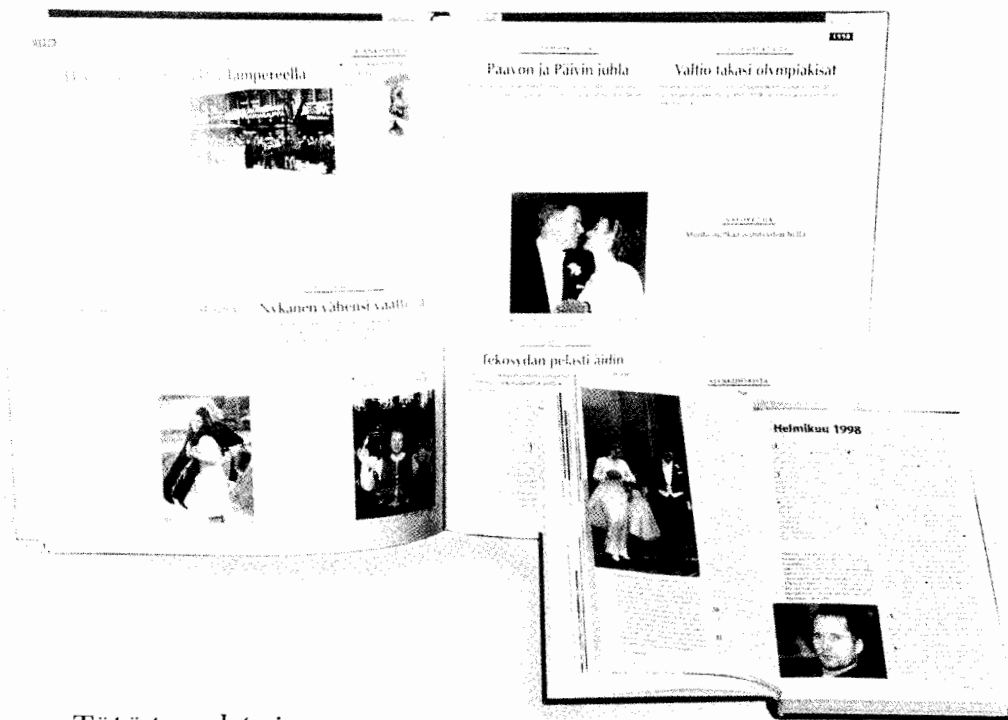
– Viihde ja vapaa-aika on ihmisille tärkeämpää nykyään kuin aiemmin. Tiedotusvälineet ovat tulvillaan hömppää ja viihdettä. Oletettavasti lukijammekin haluavat kirjaan kevyempää aineistoa, mutta toisaalta palautteen perusteella tiedejuttumme ovat edelleen tavattoman suosittuja.

Onko mielessäsi joku aihe tai näkökulma, jota tiedotusvälineissä ei käsitellä, mutta joka omasta mielestäsi ansaitsisi tulla esiin?

– Periaatteessa toimituskin voi nostaa aiheita esiin omien mieltymystensä mukaan. Toisaalta siinä on riskinsä, sillä aiheen on kiinnostettava ihmisiä laajasti.

Mitkä asiat jäävät syrjään työskentelytavassanne?

– Vaikea kysymys. Ainakin talousuutiset ovat hankala alue. Talous on se, mikä pyörittää yhteiskuntaa ja se näkyy tiedotusvälineissäkin. Siitä ehkä syntyy vaikutelma, että talouden pitäisi näkyä MMM-kirjassakin nykyistä enemmän. Toisaalta ihmiset lukevat kirjaa vapaa-aikanaan muistellen menneitä tapahtumia ja poliitikkojen toilauksia, niin ehkei se nyt ole paha, vaikkei talous kirjassa hirveästi painotukaan.

Tätä tapahtui

Vuosikirjojen mukaan maailmassa tapahtui vuonna 1998 muun muassa seuraavaa; poiminnat satojen uutisten joukosta ovat mielivaltaisia:

STT syytti hiihtäjä Jari Räsästä dopingin käytöstä

Algeriassa jatkui sisällissota

Työttömien liikehdintä liikautti Ranskan hallitusta

TV1:n tuottama elokuvaa Liian paksu perhoseksi katsoi jättiyleisö (1,5 milj.)

Pääministeri Paavo Lipponen ja maisteri Päivi Hertzberg menivät naimisiin

Mika Myllylä ja Jani Soininen Suomen olympiavoittajat

YK:n asetarkastajat etsivät oletettuja joukkotuhoaseita Persianlahdella

Alvar Aalto täytti sata vuotta

Puolustusvoimien helikopterihankinnat saatiin päätökseen

Demarien voitto Euroopassa

Kosovo nousi serbisortoa vastaan

Titanic-elokuva teki katsojaennätyksiä ja sai 11 Oscaria

Eduskunta hyväksyi Emun

Sanoma ja WSOY fuusioituivat

Viholliset Intia ja Pakistan nokittivat toisiaan ydinkokeilla

Uusi nykytaiteen museo Kiasma
Spice Girls hajosi Helsingissä
Karhu tappoi miehen
JNE., JNE.

Muutakin varmasti tapahtui, mikä ei noussut mediassa eikä siten vuosikirjoissakaan uutiseksi saati puheenaiheeksi.

* Yksi esimerkki: Syksystä 1998 lähtien eduskunta on käsitellyt hallituksen esitystä uudeksi maankäyttö- ja rakennuslaiksi. Kaavoitusvalta siirretään kuntiin ja muutoksenhaku tuomioistuimille. Miten se tulee vaikuttamaan kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksiin omasta ympäristöstään? Tiedotusvälineet eivät ole juurikaan olleet halukkaita käsittelemään kysymystä. Ovatko rakennusliikkeet kuitenkin ennakoineet tilanteen – lainmuutos on ollut tiedossa jo jonkin aikaa? Vai liekö todellakin sattumaa, että muutaman vuoden sisällä ainakin Tampereen kaupungin virkamiehistöä on miehitetty YIT:n entisillä johtajilla: Ilkka Ojala (tilakeskuksen johtaja), Markku Kailanto (tilakeskuksen rakennuttamispäällikkö, tullut Ojalan kutsumana), Pekka Hinkkanen (asuntotoimenjohtaja, toiminut myös Nopan Rakennusliike Oy:ssa ennen YIT-kauttaan. Ei tullut nykyiseen virkaansa avoimen haun kautta). Ojala toi YIT:ltä myös sihteerinsä Riitta Vatjus-Männikön.

** Toiseksi voisi kysyä vaikkapa sitä, milloin valtioiden väliset tai valtion sisällä olevien ryhmien keskinäiset kriisit ja konfliktit päätyvät uutisiksi. Vasta sittenkö, kun aseellinen selkkkaus on jo käynnissä (ja uutinen visualisoitavissa). Monet kansainväliset ihmisoikeusjärjestöt (mm. Amnesty International) ovat varoittaneet YK:ta ja monien maiden hallituksia jo vuosia ennen konfliktien kärjistymistä, esimerkiksi Kosovon ja Algerian tilanteista; se ei ollut uutinen.

*** Yhtä tärkeä kysymys kuin se, (kuka päättää) mitä jätetään puhumatta, on se, kuka puhuu mediassa kenenkin puolesta. Muun muassa ulkomaalaisten, seksuaalisten ja oman maan etnisten vähemmistöjen, nuorten, lasten, yksinhuoltajien tai potilaiden puolesta puhuu mediassa yleensä viranomaiset, poliisi, lääkäri tai muut ns. asiantuntijat. Silloinkin kun vallattomia haastatellaan, he ovat usein vain vahvistamassa muiden toimijoiden näkökulmia. Pelkkiin viranomaisiin tukeutuva journalismi rikkoo paitsi moniäänisyyden ihannetta, jättää liian helposti myös erilaiset näkökulmat, arjen todelliset olosuhteet tai arkiset selviytymisstrategiat pimentoon.

Marianna Laiho
Freelancetoimittaja